

DİN VE SİYASET İLİŞKİSİ

-10. ve 11. Yüzyıl İslam Dünyasında-

Nizam İZZETTİN

Kitabe Yayınları: 52

DİN VE SİYASET İLİŞKİSİ
-10. ve 11. Yüzyıl İslam Dünyasında-

Nizam İZZETTİN

© FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.
(Sertifika no: 13178)

Mizanpaj ve Kapak
FCR

Baskı ve Cilt
NY MATBAACILIK YAYINCILIK
KAĞITÇILIK TİC. VE SAN. LTD. ŞTİ.
Ostim OSB Mh. 1250 Cd. No: 24 Yenimahalle/ANKARA
Tel: (0533) 591 86 17 (Sertifika no: 50732)

1. Baskı: Temmuz 2023

ISBN: 978-625-99194-3-0

FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SANAYİ ve TİC. LTD. ŞTİ.
Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No: 14/1
Ulus-Altındağ/ANKARA • Tel: (0312) 310 08 60
Web: www.fcr.com.tr • e-mail: fcr@fcr.com.tr

DİN VE SİYASET İLİŞKİSİ

-10. ve 11. Yüzyıl İslam Dünyasında-

Nizam İZZETTİN

Ankara 2023

Nizam İZZETTİN

1963 yılında Irak'ın Kerkük şehrinde doğdu. Liseyi 1982 yılında Kerkük'te okudu. Lisans öğrenimini 2002 yılında Avrupa İnsani Bilimler Enstitüsü İslami Bilimler Fakültesinde tamamladı ve yüksek lisans derecesini 2018 yılında Gaziantep Üniversitesinde İslami Bilimler Bölümü kelimeler alanında aldı. Doktorasını 2023 yılında Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslâm Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı İslâm Tarihi alanında tamamladı. Hâlen Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesinde öğretim görevlisi olarak çalışmaktadır. Arapça, Farsça ve Osmanlı Türkçesi dillerini iyi derecede bilmektedir.

*Rahmetli Babam ve Annem'in
Anılarına İthaf ediyorum...*

ÖN SÖZ

XI. yüzyıl, İslam âleminin en önemli tarihî sürecini teşkil eden bir yüzyıldır. Belki de İslami literatürde en verimli yüzyıl sayılabilir. Bu dönem, İslam ve Türk tarihi için büyük öneme sahiptir. Zira Büveyhiler, 932-1062 yılları arasında İran'ın kuzey doğusundan İran'ın diğer bölgelerini; 932'de, İsfahan'ı; 934'te, Şiraz'ı; 945'te ise Abbasi hilafetinin ve İslam dünyasının merkezi olan Bağdat'ı ele geçirmiştir. Irak, İran ve Şam'ın yarısında hüküm süren Büveyhiler, aslen Farslı olup Şia'nın Zeydiyye koluna mensup bir hanedandır.

Aynı zaman diliminde, Kuzey Afrika'da ve özellikle Mısır'da, Fatimi devletini kurmuşlardır (901-1171). Şia'nın İsmailiyye kolunun egemenliğinde olan bu devlet, Kuzey Afrika'da hicri 909'da Tunus'u ele geçirdikten sonra 969'da Mısır'ı; 973'te ise Şam'ın sahil bölümünü hâkimiyeti altına almıştır. İslam coğrafyası, X. yüzyılın sonuna yaklaşırken Şii mezhebine bağlı Büveyhiler ve Fatımilerin siyasi otoritesine teslim olmuştur.

Bütün bu siyasi değişimler, köklü inanç ve düşünce değişimini de beraberinde getirmiştir. İşte bundan dolayı XI. yüzyılda Selçukluların ortaya çıkışı, büyük öneme sahiptir.

Bu çalışmada, öncelikle din-siyaset ilişkisini ele aldığımız için o olaylara muasır akaid ve kelim konulu eserleri olan âlimlerin eserlerine ağırlık verilecektir. İkinci derecede de o dönemin olaylarına dair tarihçilerin izlenim ve tespitlerinden istifade edilerek konuya ışık tutulacak, bunun yanı sıra filozof ve muasır yazarların kaleme aldıkları eserler incelenecektir.

Araştırmam esnasında yaptıkları tashih ve tetkiklerle metnin son şeklini almasında yardımcı olan Rûfi Tiryaki, Dr. Abdülkadir Taşdelen ve Nurçin Ünlü'ye teşekkürlerimi sunuyorum.

Bu çalışmadan önce ve sonra sabır ve duayla beni destekleyen kıymetli eşime ayrıca teşekkür ederim.

Son olarak da çalışmamızın İslami ilim ve kültür alanına katkı sağlamasını Cenab-ı Hak'tan niyaz ederim.

Nizam İZZETTİN

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	7
KISALTMALAR	11

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ	13
1.1. Konunun Önemi	13
1.2. Amaç ve Yöntem	15
1.3. Çalışmanın Kapsamı	16
1.4. Kaynaklar	16
1.5. Din ve Siyasetin Sözlük ve Kavramsal Anlamı	17
1.5.1. Din	17
1.5.1.1. Din Kelimesinin Etimolojisi	18
1.5.2.2. Arap Dilinde “d-y-n” (دي ن) Kökünden Türeyen Kelimelerin Anlamları	19
1.5.2. Siyaset	23
1.5.2.1. Siyaset Kelimesinin Etimolojisi ve Arap Dilindeki Anlamları	23
1.5.2.2. İslam’da Siyaset Kavramı	24
1.5.3. Değerlendirme	27

İKİNCİ BÖLÜM

XI. YÜZYIL İSLAM DÜNYASINDA DİNİ VE SİYASİ DURUM	29
2.1. İslam Coğrafyasının Siyasi Tablosu	31
2.1.1 Abbasi Hilafeti	31
2.1.2 Büveyhiler	32
2.1.3. Karahanlılar	34
2.1.4. Gazneliler	36
2.1.5. Fatımiler	40
2.1.6. Karmatiler	42
2.1.7. Selçuklular	43
2.2. Dinî Görünüm	54

2.2.1. Mutezile veya Ehl-i Adl-----	56
2.2.2. Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat-----	57
2.3. Mihne Süreçleri-----	60
2.3.1. Mihne Kavramı-----	60
2.3.2. İlk Mihne'nin Tarihi Arka Planı-----	60
2.3.3. Mihne'de Ehl-i Rey ve Ehl-i Hadis Çekişmesi-----	64
2.3.4. Mihne'de İdolojik Siyasi Hadis Uydurma Şüphesi---	66
2.3.5. Siyasi İtikadın Gelişimi-----	67
2.3.6. Mihne'ye Karşı Mihne-----	68
2.3.7. El-Kâdirî İtikad Kitabı-----	69
2.3.8. Halife el-Kâdirbillâh (381-422/991-1031)-----	69
2.3.9. Eşari Mihnesi Öncesi Teftiş Akaidi !!-----	73
2.3.10. Eşari Mihnesi'nin Tarihi Süreci-----	73
2.3.11. Bidatla Suçlanan Eşarilere Minberlerden Lanet Edilmesi-----	76
2.3.12. Nizamiye Medreseleri İnşası-----	78
2.3.13. Şii Hareketler ve Eğitim Kurumları-----	81
2.3.14. Fatımilerin Medrese İnşasındaki Tecrübeleri-----	83
2.3.15. Devlet Himayesinde İtikadı Konuların Resmiyete Dönüşmesi-----	84
2.3.16. Nizamiye Medreseleri ve Siyasi Akidenin Ortaya Çıkışı-----	85

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

XI. YÜZYILDA SİYASETİN GÖLGESİNDE KELAM İLMİ- 87

3.1. İtızali Esasların Siyasetle İlişkisi-----	87
3.2. Ehl-i Sünnet Kelami ve Siyaset-----	94
3.2.1. Eşariyye-----	94
3.2.2. Maturidiyye-----	110
3.3. Şii Akaidinde Siyasetin Etkisi-----	124

SONUÇ-----151

KAYNAKÇA-----155

KISALTMALAR

- age. : Adı geçen eser
b. : Bin.
c. : Cilt
bkz. : Bakınız
DİA. : Diyanet İşleri İslam Ansiklopedisi
DİB. : Diyanet İşleri Başkanlığı
Dr. : Doktor
h. : Hicri
Hz. : Hazreti
m. : Miladi
Müt. : Mütercim
ö. : Ölüm
Prof. : Profesör
s. : Sayfa
TDV. : Türkiye Diyanet Vakfı
vs. : vesaire